

In *Vogelvlucht*

Vogelvlucht 1

Het oog van God

Gompie

Vogelvlucht 2

Graffiti 1

Graffiti 2

Vogelvlucht 3

Vleesch noch Visch

Tochtgenoten 1

Tochtgenoten 2

Natuur

Vogelvlucht 4

In het schemerlicht, waarbij alles een fluwelen zachtheid krijgt, loop ik langs de rand van een inmiddels kalend, doorzichtig bos. Een uitgestrekte vlakte van een kleurloos groen ligt naast me, waarin moeraspluizen onwaarschijnlijk wit oplichten. Het is doodstil, kil, maar door de volledige windstilte voelt het weldadig zacht aan. Het lopen op het mossige pad maakt me vederlicht en dompelt me in één van die zeldzame momenten van een groot geluksgevoel. Ineens duikt een donkere schaduw naar mijn hoofd. In een reflex bescherm ik mezelf door met mijn armen in de lucht te slaan. Het maakt grove fladderende bewegingen, maar ik kan niet zien wat het is. Het lijkt een grote bruine vogel zonder kop en zijn kruislingse aanvallen op mij zien er log en vervaarlijk uit. Het wordt me snel duidelijk dat de duikvluchten schijnaanvallen zijn, maar ik pak wel voor de zekerheid een stok voor ik weer rechtop ga staan. Ik probeer mijn belager beter te bekijken, maar tegen de heldere schemerlucht blijft het een onduidelijk plomp profiel, zodat ik besluit het bos in te lopen. Mijn aanvaller vliegt langs me en gaat op een lage boomtak zitten. Strak staren mij een paar koolzwarte ogen aan. Op de tak, slechts een paar meter van mij verwijderd, zit een grote uil. Ik probeer de spanning te doorbreken door tegen mijn metgezel te praten, terwijl de stok uit mijn verkrampte hand op de grond valt. Roerloos blijft hij me met zijn enorme ogen aankijken, terwijl ik langzaam doorloop, hem nog dichterbij naderend. Behoedzaam loop ik langs de tak en spreek bezwerende woorden, alsof ik hem op zijn gemak moet stellen, beseffend dat de geruststelling voor mezelf bedoeld is. We blijven elkaar nauwlettend in de gaten houden, terwijl ik mij verder het bos in begeef. Na een meter of tien vliegt hij plotseling op, om enkele meters voor mij weer neer te strijken op een volgende tak, weer op ooghoogte. Minder voorzichtig loop ik verder, maar blijf hem wel toespreken, bang om de betovering te doorbreken. Zo leggen we samen zeker drie kilometer af. Behoedzaamheid slaat om in een gevoel van kameraadschap.

In de verte doemt tussen de bomen de witte contour van de bus op: de rijdende werkplaats van Gerhard en mij en vertrouwde thuis tijdens ons werk hier, ver van de bewoonde wereld. Snel loop ik er heen om Gerhard deelgenoot te maken van mijn ontmoeting, maar als ik mij omdraai is de vogel gevlogen.

Midden in de nacht klimmen we doodmoe de rolsteiger af. Hij hangt. Morgen zullen we de rommel op gaan ruimen, al heeft het bijna geen zin om nog op en neer te rijden naar het huis van Gerhards zus om daar te gaan slapen. Over ongeveer vier uur zullen we hier al weer terug zijn. Er ligt nog een berg werk en over drie dagen is de opening van de tentoonstelling. Deze inrichting is wel de grootste slijtageslag, die we ooit meegemaakt hebben. Als we de lichten uit doen van de immense ruimte kijken we nog even veelzeggend naar elkaar: Het betreft de loodzware 16e eeuwse kroonluchters, die van 20 meter hoogte naar de natuurstenen vloer reiken. Die gaan we ook nog even weghalen. Over de waarde en opslag van deze antiquiteiten schijnt niemand zich zorgen te maken. Over *onze* toestand schijnt de organisatie zich trouwens ook geen zorgen te maken. Als we dan kapot moeten, dan maar helemaal.

We zijn twee dagen bezig geweest het beeld 'Volans' op te hangen aan het gewelf van de Bergkerk. We hebben de ijlblauwe gigantenvoeten bevestigd aan een enorm platform en het geheel weer geschilderd alsof de voeten er in opgaan. Het is een trapeze-karwei geweest om in de vrije ruimte op 15 meter hoogte dit veel te zware beeld op te hangen. Uiteraard zonder vangnet. Er was niemand voorhanden om mee te denken hoe deze klus te klaren, zodat we met

een onderzoek naar ophangpunten en een oplossing voor de krachtenverdeling zijn begonnen. We hadden onherstelbare schade aan het gewelf kunnen aanrichten, maar uit voor ons vanzelfsprekend respect voor het middeleeuwse gebouw gingen we uiterst omzichtig te werk. Bovendien wilden we *zelf* geen doodsmak maken, want als er iets misgaat, heb je op zo'n hoogte op een wiebelige steiger niets te vertellen. Voor we het beeld op zijn plaats gingen takelen, gingen we op onderzoek uit *boven* de gewelven van de kerk. Een smalle wenteltrap voerde ons door een van de twee torens omhoog. Op een bepaalde hoogte hield de stenen trap op en leek het alsof we op een hooizolder terechtkwamen. Opgeschrikt door wegfladderende duiven betraden we een gammele houten ladder, waarbij de gierende wind door de open galmgaten ons het gevoel gaf dat we ons op die hoogte onbeschermd in de buitenlucht bevonden. De ladder kwam uit op een kruipgat, waarvoor met twee klosjes een luik zat bevestigd, dat ik balancerend op de steile ladder diagonaal naar binnen moest manoeuvreren. Toen ik een blik achter me naar beneden wierp, keek ik in het ietwat benauwde gezicht van Gerhard, die om zijn werk op de geschikte plaats te krijgen, heel wat hoogtevrees moest overwinnen. Vanuit het daglicht kropen we door de nauwe opening en konden bijna niets zien in het plotselinge stille, geheimzinnig omfloerste schemerlicht. Langzamerhand doemde er een vreemd landschap op van grijs oplichtende bulten, die er zacht en dierlijk uitzagen. De ruimte werd doorsneden door houten loopbruggetjes, die als een labyrint in de duisternis verdwenen. Aan een kant rezen de bulten hoog op en voor ons waren ze wat lager. "Ach!, het zijn de bovenkanten van de ronde gewelven, met grijs cement aangesmeerd. Die grote daar zijn van het middenschip", zei Gerhard. Het beeld was zo verbluffend, dat we even waren vergeten waar we ons bevonden. Aarzelend betraden we de ruimte en zagen dat de stangen van de kroonluchters steeds in het midden van een gewelf door een luik naar boven kwamen, uiteindelijk aan de houten balken van het enorme dak bevestigd. Dat gaf ons het inzicht dat er niets aan de gewelven zelf kon worden gehangen. We liepen naar de grote bult in het middenschip, die erbij lag als een gigantische dromedaris. Toen we het laddertje opkropen, dat naar de top leidde, had ik het gevoel dat hij zich elk moment zou kunnen gaan bewegen. Naast elkaar liggend schoven we voorzichtig een rond luik opzij en instinctief deinsden we allebei terug voor het gat dat gapend en plotseling een fel licht doorlatend een duizelingwekkende diepte prijs gaf. Pas na enige tijd durfden we door het gat naar beneden te kijken en het duurde enige ogenblikken voordat ik me stabiel voelde: bewoog de diepte of bewogen *wij* ten opzichte van de ruimte onder ons?

Beneden, lopend tussen de monumentale beelden die in de kerk staan opgesteld, kijk ik nog eens zoekend omhoog naar het gewelf, waar we door het gat naar beneden keken en herinner me de nietige vormpjes die onder ons te zien waren geweest. Er bleef niets van over. Voor God zijn ze niet gemaakt.

Gompie

Breda, 1977

Stoïcijns stormt hij de trap op als ik voor het eerst het naar oude mensen ruikende donkere huis betreed, om een kijkje te nemen in zijn kamer. Alsof ze er op stond te wachten staat zijn hospita strategisch opgesteld bij het begin van de trap, nieuwsgierig naar het bezoek dat hij met zich meebrengt, allerlei vragen afvurend, die hooguit met een geïrriteerde brom worden afgeweerd. Vertwijfeld blijf ik beneden staan, onzeker of het niet verschrikkelijk onbeleefd is om haar niet minstens voor de vorm te begroeten. Als ik bovenkom zegt Gerhard dat ik niet op haar moet letten. Ze is vreselijk nieuwsgierig, doof en slecht ter been. Ze is waarschijnlijk in geen jaren boven geweest en daarom hoeft hij zich niet te bekommeren om hoe hij leeft en wie hij met zich meebrengt. Beneden klinkt nog steeds haar stem, die wegsterft als we nog een trap opklimmen

naar twee zolderkamertjes, die dienst doen als huisvesting voor Gerhard en een andere student, die ik herken als fotografiestudent uit een jongere lichting: Reinout van den Bergh. Er ligt een enorme stapel verschillende soorten schoenen op een hoop. Het is materiaal waarmee ze samen een boek maakten. Foto's van allerlei situaties, waarin rijen schoenen werden opgesteld in allerlei vormen, van op het strand tot in drukke winkelstraten, waarbij de schoenen soms tot een verrassende abstractie in een land-art-achtige vorm veranderden. Op de tussenverdieping laat Gerhard me zijn atelier zien. Een kamertje dat ruimte geeft aan een schildersezeltje en een werktafel. Er staan allerlei klein-formaat schilderijtjes, die in een redelijke fjnschildertechniek, zeer realistische, niet van humor gespeende beelden laten zien. Ik snap nu waarom hij nooit op de academie-ateliers werkt, waar zijn jaargenoten met ferme streken doek na doek vullen met abstracte kleurcomposities, voortgedreven door een docent uit de post-cobra traditie. Als we naast het atelier in het piepkleine keukentje water opzetten voor thee, stommelt een tanige man de trap op, in perfecte wielrennersoutfit een lichtgewicht racefiets op zijn nek meetorsend. Het blijkt de minnaar te zijn van juffrouw Elmer, een olijk kijkend klein gepropt vrouwtje, die weer uit een andere deur tevoorschijn komt. "Die hebben al jaren een geheime verhouding, hij is getrouwd", legt Gerhard uit en even later klinkt luid het gegalm van Willy Alberti uit het waarschijnlijk even kleine kamertje, uit volle borst meegezongen door de man, die de afgelopen jaren kilometers op zijn racefiets verondersteld werd af te leggen. In Gerhards atelierkamertje kijk ik nog wat rond en vind naast het schilderwerk allerlei kleine houten wiskundige vormen, die hij op de academie maakt als onderdeel van zijn monumentaalstudie. Ze doen me sterk denken aan de afbeeldingen van ruimtelijke voorstellingen van moleculen, die ik op de middelbare school zag. Mijn oog valt op een stapeltje kussens op de grond en grinnikend herinner ik me het verhaal van Maaïke Vonk, onze dikke vriendin, die de academie voortijdig verlaten heeft en via wie ik Gerhard heb leren kennen. Zo nu en dan komt zij met haar tafelezeltje bij hem schilderen en ik stel me hen voor, hier, naast elkaar zittend met ingehouden adem en een kwastje met drie haren, hun bewondering voor middeleeuwen en renaissance delend. Meestal heeft ze er na drie dagen genoeg van en vertrekt weer met haar ezeltje onder haar arm. "We zitten daar te schilderen, meestal met de BBC aan," vertelde ze me, "We delen een bepaald soort humor, waardoor we soms dubbel liggen onder het werk. Zo nu en dan komt juffrouw Elmer plotseling binnen en kwakt twee kopjes thee, boordevol met suiker en een koekje neer om even snel weer te verdwijnen. Op een dag klonk weer luid de muziek uit haar kamertje: 'Friet met ... mayonaise', luidkeels meegezongen door de illegale minnaars, waarbij ik me dan voorstel dat ze allebei op het bed staan te springen. Aan het eind van zo'n dag eten we meestal een prak, om daarna even, allebei keurig aan een kant van de kamer, op de grond een dutje te doen, met een kussentje onder ons hoofd. Maar op een dag, we waren allebei gelukkig aan het schilderen, draaide plotseling de deur open. Tot onze grote schrik stond Gompie op de drempel." Gerhards hospita moet haar enorme nieuwsgierigheid niet onderdrukt kunnen hebben, zodat ze zich de trap op heeft gesleept. Wat ze te zien kreeg moet een grote schok geweest zijn. Het als gestoffeerd kamertje verhuurde vertrek, ingericht als armoedig atelier, zal de reden van haar tocht naar boven waarschijnlijk volledig hebben weggevaagd.

Vogelvlucht 2

Mezalocha, december 1985

Het is aardedonker als de wekker afloopt. Het is ongeveer zes uur. Rillerig staan we op in het onverwarmde appartement. Snel werken we het ontbijt naar binnen en maken een stapel boterhammen klaar voor onderweg. Het busstation is niet ver en diep in onze jassen gedoken lopen we door de ontwakende straten van Zaragoza. Bij het station is het al een grote

bedrijvigheid. Het ziet er zeer on-nederlands uit en ik geniet van de drukte, de geur van warme churros, de taal en de uiteenlopende types. We zoeken onze halte op en mengen ons onder de wachtende reizigers. De tocht voltrekt zich in het donker, dus kijken we tevreden rond naar de luid pratende en gesticulerende vrouwen, sommigen met enorme pakketten en een verzameling tassen om zich heen. Een uurtje later stappen we uit langs de kant van de weg en gaan te voet verder. De inmiddels licht wordende lucht begint zich te vullen met de meest onwaarschijnlijke kleuren door de opkomende zon, waartegen het weidse, rotsachtige landschap zich messcherp aftekent. We leggen de laatste 10 km af, ons vergapend aan het steeds veranderende licht, tot de afgetekende zon het landschap vult met eindeloos lange spookachtige schaduwen. We zijn alleen op de wereld. Vanaf de bushalte leidt de weg ons het niemandsland in, een grindachtig pad, dat uiteindelijk stuit op een stuwdam. Een uiterst klein straaltje water sijpelt ergens naar beneden en achter de dam strekt zich een dorre vlakte uit, met scherp doornstruikgewas en lange grashalmen. Het is één van die vergeefs aangelegde stuwmere uit de tijd dat Franco dacht een onafhankelijk economisch systeem te kunnen bouwen in Spanje. Er is simpelweg geen water in deze droge streken. Na het vervolgen van onze tocht over de droge bodem komen we nog enkele modderige plassen tegen.

Wat ons naar deze afgelopen plaats doet trekken is een bezoek aan het eerste grote landschapsproject, dat Gerhard hier in het voorjaar van 1984 uitvoerde. Het werk, door foto's vastgelegd, heeft hier de kans gehad een lange tijd onaangeroerd te blijven liggen. Op de plaats aangekomen onttrekt het hoog opgeschoten gras de 149 klei-afdrukken bijna geheel aan het oog. Amorfe heuveltjes zijn het resultaat na bijna twee jaar weer en wind. Het treft ons dat er werkelijk geen spoor van aantasting is te vinden, die voor mensen zo typerend is. Slechts plukken wol aan het struikgewas duiden op de aanwezigheid van langs trekkende herders met hun kuddes. De bodem van het stuwmeer, waarop wij ons bevinden, wordt omrand door steile rotswanden van tientallen meters hoog. Om een beter overzicht te krijgen besluiten we de klim naar boven te maken. Ik klauter achter Gerhard aan en verbaas me over zijn schoeisel. Hij maakt deze hele reis op slippers en dat lijken me niet de meest comfortabele schoenen, zeker niet in de winter. Als ik er een opmerking over maak laat hij zijn, zoals hij het zelf uitdrukt, mismaakte voeten zien. Hij heeft een uitzonderlijk hoge wreef, waarop ik opmerk dat zijn voeten mij doen denken aan vogelpoten. Lachend zegt hij dat dat dan struisvogelpoten moeten zijn, gezien zijn hoogtevrees. Als we eindelijk boven komen gaan we ver verwijderd van de rand op de grond liggen en schuifelen er voorzichtig op onze buik naartoe. We kijken langs een loodrechte wand de diepte in. Het beeld dat we te zien krijgen is een grote verrassing. In het helgroene gras liggen de perfecte contouren van de kleifiguren in een dieprode aardekleur. De klei, gebruikt voor het maken van de afdrukken, verderop uit het riviertje gehaald, blijkt onvruchtbaar te zijn voor de begroeiing die op de rest van de bodem voorkomt. Van boven gezien heeft het werk niets van zijn uitdrukingskracht verloren. De sfeer heeft iets onheilspellends in deze doodse stilte. Als ik naar de tegenoverliggende wand kijk, zie ik een spierwitte verticale streep over de hele lengte naar beneden lopen. Gerhard vertelt me dat het de uitwerpselen zijn van twee grote condors, die Gerhard en Reinout gadesloegen toen ze hier wekenlang met zijn tweeën bezig waren, de stilte zo nu en dan doorbrekend met hun schrille kreten.

Graffiti 1

Vlissingen/Dordrecht, 1992

"Het was hele goedkope Hema latex, je zou niet verwachten dat het er nog op zit, maar op het televisiebeeld zag het er nog perfect uit", vertelt Gerhard me door de telefoon. "De natuur is daar meedogenloos, de wind heeft vrij spel, het is een soort maanlandschap van zwart vulkaan-zand.

Toen we op die ladders stonden om de letters te schilderen werden we min of meer gezandstraald, het was om gek van te worden".

Vijf jaar geleden voerde hij met fotograaf Reinout van den Bergh op IJsland een project uit, dat zijn oorsprong had in de Eddah, de IJslandse versie van het Nibelungenlied. Hier is de beeldhouwer als vormgever ideaal te noemen: Op ingenieuze manier is het verhaal van levenslijnen en intriges van de verschillende personen omgezet in een stratenplan van een onbestaande stad. Een vergaande abstractie, die desondanks zeer leesbaar is. Zijn fascinatie voor plattegronden en landkaarten komt hier duidelijk naar voren. Het is een behoefte aan duidelijkheid en overzicht en tevens een aantrekkingskracht op de grafische kwaliteit van deze 'taal'. Ook in de werktekeningen voor zijn beelden komt deze leesbaarheid tot uitdrukking: De grafische vorm en het gebruik van hoogtelijnen en contouren in die tekeningen zou je kunnen lezen als landkaarten van een onbestaande wereld. De 'stad' die hij aanlegde op IJsland, werd al tijdens het verblijf verzwolgen door het ijsskoude wassende water van een zwarte rivier, maar de op een monumentale basaltwand geschilderde stamboom van namen bleef achter in dit landschap. Ik ben er nooit geweest, maar ik heb me altijd zitten voorstellen hoe het moet zijn voor een nietsvermoedende natuurvorser onverwachts te stuiten op dit raadsel. "Het was een of andere humorloze journalist, die aangifte heeft gedaan onder het mom van overtreding van de milieuwet. Hij zag er bovenal een mooi verhaal in, waarmee hij de verontwaardiging van de eilandbewoners zou kunnen wekken". Er is een boek verschenen over dit project en Gerhard heeft zo nu en dan een exemplaar meegegeven met 'IJslandgangers', zodat de speurtocht van de journalist naar de oorsprong van deze illegale muurbekladding kon stuiten op zijn adres. Programmamakers van de IJslandse televisie hebben Gerhard opgebeld en hem geprobeerd te overreden 'live' in de uitzending een interview te doen. Verstandig genoeg besloot hij hier niet op in te gaan. Een mogelijke boete en de schoonmaakkosten zouden catastrofaal geweest zijn. "Ik heb een brief geschreven aan de politiek verantwoordelijke, waarin ik zo duidelijk mogelijk heb uitgelegd dat de schildering een onderdeel is van een project, dat ik uit respect en bewondering voor de IJslandse cultuur heb gemaakt en dat het trouwens net zo'n belachelijke zaak zou zijn de grottekeningen in Lascaux als graffiti te beschouwen". Deze keer waren de schikgodinnen onze held gunstig gestemd. Siegfried was tenslotte een koningszoon uit de Nederlanden afkomstig.

Graffiti 2

Vlissingen/Malmö, 1997

"Zo zie je maar, van museumdirecteuren moet je het hebben. Ze is als een blad aan een boom omgedraaid. Einde verhaal".

Een telefoontje uit Lund, een prachtig middeleeuws stadje in de schaduw van Malmö, gebouwd rond een bijna Engels aandoende universiteitscampus. Op onze reis naar het noorden bezochten wij Jan, die daar op een prachtig binnenplaatsje een fotostudio heeft. Hij woonde een tijd bij ons in Rijsbergen en is na de academie teruggekeerd naar Zweden. Het was een mooi begin van onze reis. We zaten deze prachtige zomeravond in een lome warmte tot laat herinneringen op te halen. We spraken af dat hij met onze documentatie zou proberen mensen te benaderen voor een mogelijke expositie, of in ieder geval een presentatie van het toekomstige Scandinavische project.

Een grote kunsthall in Malmö leek interesse te tonen. Onze documentatie heeft er geruime tijd gelegen. Toen Jan het tijd vond om er nog eens over te gaan praten bleek het een doodlopende weg te zijn. "Ze pakte jullie boeken en gaf ze aan me terug, wijzend op het boek van het IJslandproject".

"Schandalige geschiedenis, ik zag het op televisie. Ze moesten hem vervolgen".

De directeur van de kunsthall is IJslandse.

We wonen in een primitief samenraapsel van drie huisjes op een rij te Rijsbergen, tien kilometer ten zuiden van Breda. Eens was het een initiatief van vijf fotografiestudenten, waar ik er één van was, om onze schamele maar dure kamers in te ruilen voor deze behuizing, al onze spullen samenvoegend tot een werkzaam geheel. In de loop der jaren veranderde de samenstelling van bewoners tot een uiteenlopend gezelschap met kinderen. Gerhard sluit zich hier als laatste bij aan, behoedzaam manoeuvrerend tussen de eisen die de gemeenschap hem stelt. Verplichtingen zoals koken, afwassen, zich met de kinderen bemoeien en het financiële huishouden hebben op hem het effect, dat hij zich steeds meer op zijn kamer terugtrekt. Uiteindelijk werkt hij hele dagen en avonden op de academie. Hij leeft op brood en kaas en schippert van het ene slaapadres naar het andere, zijn aanwezigheid zoveel mogelijk spreidend.

Het is tegen het einde van ons vierde jaar en een prachtige lente. Ons riante, maar zeer verwaarloosde erf biedt mogelijkheden om ons werkterrein naar buiten te verplaatsen. Terwijl ik werk aan mijn eindwerkstuk komt Gerhard elke dag met mysterieuze dingen thuis, die hij de afgelopen tijd op de houtwerkplaats van de academie heeft gemaakt. Een vreemd rek-achtig karretje, waarvan de wielen zo geplaatst zijn dat het alleen een cirkelbaan kan beschrijven, een vogelmasker en een menselijk masker met een onheilspellende uitdrukking, een ladder, steeds smaller wordend naar boven, in een perspectivische vertekening en er wordt druk genaaid aan twee grote vleugels, met belangstelling gadeslagen door de kinderen. Er is iets gaande. 's Avonds buiten gezeten beraadslagen Gerhard en ik hoe we de door hem gemaakte attributen in een soort ritueel kunnen gebruiken. Het is de tijd dat ook Breda geconfronteerd wordt met het verschijnsel performance; ik heb het jaar hiervoor een ontmoetingstentoonstelling tussen Antwerpen en Breda in zo'n vorm geopend. Gerhards jaargenoten hebben de laatste tijd een flinke druk op hem uitgeoefend, omdat hij zich niets aantrekt van de heersende ontwikkelingen in zijn groep. De voorstelling wordt duidelijk een antwoord op de kritiek op zijn ongrijpbare houding en zal, wat typerend voor hem lijkt te zijn, op een vormgegeven wijze worden gepresenteerd: ingepakt en verstopt achter allerlei dingen, uiteindelijk even ongrijpbaar. Het half-overwoekerde terras is enige dagen repetitieterrein, waarop we het verloop en de choreografie bepalen, geamuseerd gadeslagen door de rest van de 'familie'. Ik krijg de rol van aangever, soms een soort beul, die Gerhard naar een hoogtepunt moet leiden, vanwaaruit hij zijn 'eerste vlieg poging' zal ondernemen.

In de aula van de academie hangen we zelfs nog verlichting op, die vanuit de gang in verschillende lichtstanden bediend kan worden. Op de dag van uitvoering komt een handjevol mensen binnen, die plaatsnemen op de voor deze gelegenheid neergezette stoelen. Omdat dit een onderdeel van Gerhards eindbeoordeling is, bestaat het publiek voornamelijk uit jaargenoten en zijn docenten. Het is altijd moeilijk de academiegemeenschap te interesseren voor bijzondere gebeurtenissen. Men blijft liever in zijn eigen afdeling. Ik ben toch altijd weer teleurgesteld, dat er geen grotere nieuwsgierigheid en interesse bestaat binnen deze academie, waar je toch - zo nu en dan - iets bruisends zou mogen verwachten.

Het begint dat ik binnenkom met een loodzwaar betonblok, waarin een ijzeren pin zit gegoten. Dit wordt het middelpunt van ons speelveld, vanwaaruit ik met een touw, als een passer, met een brok krijgt een perfecte cirkel trek. Het moet uiterst voorzichtig, omdat onze aula meer een grote huiskamer is en ik het parket niet mag beschadigen, wat nogal typerend is voor onze academie. Ik leid de geblinddoekte Gerhard de cirkel binnen, ont doe hem van zijn blinddoek, waarna we elkaar omhelzen. Er staat een schandblok klaar met daarop een zelfportret van Gerhard en van

een aan het plafond hangend schaalpje overhandig ik hem één voor één enkele tomaten, die hij op zijn geschilderde evenbeeld mikt. Hierna volgt een processie met het karretje, nu daadwerkelijk fungerend als rek, waar aan weerszijden de twee vleugels hangen met daar bovenop het vogelmasker. Na een aantal ronden toei ik hem met de vleugels en het masker, neem hem op mijn schouders en begin een drie treden hoog trapje te bestijgen. Boven gekomen stap ik opzij, waar een trede lager een plateau staat en stap vervolgens weer op de grond. De rondgang herhaalt zich enkele malen, een lange trap omhoog symboliserend. Ik zet hem heel wat rondjes eerder dan de bedoeling is op het tussenplateau op zijn voeten, aangezien hij door de spanning van het moment tien keer zwaarder dan tijdens onze repetities in de tuin lijkt te wegen. Bovendien is hij nu voor het eerst met vleugels en snavel getooid. Door mijn eigen masker zie ik mijn voeten niet en ik realiseer me dat hij zich te pletter zal vallen als ik het niet houd. Van mijn last verlost loop ik naar de naast hem opgestelde perspectivische ladder, plaats er een schilderij van wolken achter en tuur naar de top van de ladder, waarboven een heel klein watje hangt. Inmiddels begint Gerhard vervaarlijk met zijn vleugels te klapperen, balancerend op het 30 cm hoge plateau. In een ultieme poging los te komen stort hij zich naar beneden.

Vleesch noch Visch

Maasvlakte, 9 juli 1995

Door het prozaïsche landschap van de Europoort rijden we naar de Maasvlakte. Het is drukkend warm en de stank van de ons omringende industrie is ondraaglijk. Het is niet de meest ideale plek om een voorproefje op onze komende reis te nemen, maar het is uit praktische overwegingen gekozen, dus proberen we er de poëzie maar van in te zien: Havens 2000-3000, linksaf. Ik moet altijd aan de Bachwerken Verzeichnis denken als ik dit zie. Ik kijk ook altijd even naar de hoedendoos tussen de olieopslagtanks. De voorbereiding is nog in volle gang. Over twee weken zullen we vertrekken. Ik werk in Vlissingen al maanden aan de praktische kant van de reis. Ik kocht een oude bus, die inmiddels van binnen en buiten geheel op het komende gebruik is aangepast. Met een vriend is ook heel wat tijd in de motor gestoken, wat meteen een stoomcursus automonteur is geworden. Er kan tenslotte van alles mis gaan onderweg en van een stel rendieren kunnen we niet veel hulp verwachten. Op het dak zit inmiddels een imperiaal, die doet denken aan een helicopterplatform. Achter de chauffeursstoel is een keuken en een slaapgedeelte ingericht. Buiten de ramen is elk mogelijk gaatje voorzien van muggengaas en we hebben zelfs gordijntjes. Het wordt daar 's nachts niet donker. Via de achterkant kom je in de werkplaats en opslagplaats. Harken, scheppen, houwelen, gereedschap, een kruiwagen, een enorme voorraadkast voor eten, een fiets, klossen met touw, overalls, regenkleding en noem maar op wat 'handig is om bij je te hebben'. Het voorste gedeelte van de cabine kan omgebouwd worden met een tafel tussen onze stoelen als restaurant en in allerlei vakjes zit al een flinke verzameling cassettebandjes, zo'n beetje de hele klassieke muziekgeschiedenis omvattend. Het dak doet dienst als opslag voor zo'n 100 kilo aan kunststofmallen, die Gerhard heeft gemaakt, waarmee de contouren van de tekeningen in het landschap kunnen worden bepaald. Als bestek in een besteklade verankerd liggen de poten van een bijna massief ijzeren statief, dat ik heb gemaakt om ook onder de meest barre omstandigheden te kunnen fotograferen. In dezelfde tijd werkt Gerhard in Dordrecht aan zijn project. Niets wordt aan het toeval overgelaten. Niet alleen door de ervaring, opgedaan met zijn vorige projecten, maar vooral door de hem eigen werkwijze: De vorm wordt vooraf bepaald, om daarna zo exact mogelijk te worden uitgevoerd. Er is maar weinig ruimte over voor improvisatie ter plekke.

Ik bedenk me dat ik volledig in dit project ben ingesnoerd. Het begon met de fotosessies voor de tekeningen, waarin ik model stond voor de mannelijke danser en eigenlijk ook de opnametechniek verzorgde. Verder ben ik straks verantwoordelijk voor het slagen van het

fotografiewerk in Lapland en zal na terugkomst ook het drukwerk voor mijn rekening nemen. Vandaag is de generale repetitie. De Maasvlakte leek ons een plaats waar we zonder teveel omgevingsvervuiling een locatie zouden kunnen vinden, maar dat valt niet mee. Eigenlijk is hier alles of afgesloten of zo onbegaanbaar, dat we maar verder blijven rijden tot we achter een dijk komen, waar zich een beperkte vlakte bevindt, begrensd door de Nieuwe Waterweg. Langs de dijk staan een aantal campers en caravans, waarmee door overmatige consumptie vervormde mensen zich hiernaartoe hebben gesleept. Zij zijn ons publiek, maar nemen gelukkig niet de moeite zich van hun ligstoelen te verheffen. Wij zijn hier om een tekening te maken volgens het protocol, waar we ons straks een paar maanden aan moeten houden.

Op een exact geprojecteerde cirkel over lapland gaan we 21 tekeningen maken, die op gelijke afstand van elkaar liggen verdeeld. De op de kaart getekende kruisjes liggen weer in een kleine cirkel met een doorsnede van vijftien kilometer. Binnen deze cirkel moet een geschikte locatie worden gevonden waar we aan de slag gaan. Alles gaat met de grootst mogelijke nauwkeurigheid en ik merk, dat ik me daar echt op in moet stellen. Ik herken de methoden, die hij hanteert wel, maar zelf ben ik gewend om een opstapeling van 'fouten' als wezenlijk te erkennen in het proces waarin mijn werk tot vorm komt, maar ik zie in dat dat bij hem niet werkt, want zijn werk is echt de uitkomst van een grote exactheid. Alles wordt uit de kast gehaald: Waterpas, schietlood, meetlinten, een landmeetapparaat, winkelhaken en als ik even in drie passen een afstand van drie meter bepaal, schiet hij toe met zijn rolmaat en haalt uit met de kwinkslag "Meten is weten!".

Bovenop een aluminium huishoudtrapje maak ik me gereed om de foto's te maken, terwijl Gerhard met een keukenschaar nog enkele onkruidjes wegnipt. Daar moet ik straks maar niet teveel naar kijken, denk ik bij mezelf. Een etaleur in de rauwe natuur. Ik ga in de bus op een van de bedden zitten om een film te verwisselen, weg van de te felle zon en bespeur nog een vleugje weë vislucht. Hopelijk verdwijnt die nog. Ik heb alle mogelijke schoonmaakmiddelen gebruikt om de verschrikkelijke stank weg te krijgen toen ik de bus kocht. Het was een visbus. Toen ik daarin geslaagd dacht te zijn gaf ik hem zijn naam: 'Vleesch noch visch'.

Tochtgenoten 1

Vlissingen, mei 1988

In de enorme hal van de voormalige smederij van scheepswerf 'de Schelde' is het een chaotische bedrijvigheid. Op verschillende plaatsen wordt gewerkt aan een omvangrijke tentoonstelling van het werk van ons drieën: Gerhard, Rien Halters en mijzelf. In 1980 studeerden we gelijktijdig af in Breda. Acht jaar later besluiten we een overzicht te geven van ons werk tot dan toe. We hebben gekozen het werk zo op te stellen, dat het een labyrint wordt, waarin het publiek kan rondzwerven. De indrukwekkende industriële ruimte, die met een gebogen voorgevel en vijftien waterstaatsramen precies in de as van de voormalige sloopshelling staat en waar vroeger hoog boven het dak uittorend de boeg van een enorm zeeschip van alle plaatsen in de stad zichtbaar was, wordt met onze expositie voor het laatst gebruikt. Fantasieloze projectontwikkelaars zullen hier uiteindelijk een dertien-in-een-dozijn winkelcentrum bouwen. We hebben carte blanche gekregen van de gemeente om naar eigen inzicht een tentoonstelling in te richten. In de hoek staat een maquette, waarin met kleine schaalmodelletjes ons ruimtelijk werk op hun toekomstige plaats is bepaald. Als een verbindende straat komt het werk van Rien dwars door de ruimte te staan: Acht beelden op een gelijk grondvlak van ruim twee meter in het vierkant, variërend van bijna plat tot twee meter hoog. Een fascinerende serie, die hij 'Squares' noemt. In een grote open ruimte komen de beelden van Gerhard te staan, voor het eerst tevoorschijn gehaald uit zijn krappe atelier op de eerste verdieping van zijn huis in Dordrecht. Het was een hele operatie om de honderden kilo's zware ingekratte beelden via een raam met een gehuurde kraan in de

vrachtwagen te krijgen. Wat dat betreft zijn Rien en ik wat praktischer ingesteld. Ons werk wordt als bouw pakket in elkaar gezet en is daardoor heel wat transportvriendelijker. Ik krijg hier de kans om een in de loop der jaren ontwikkeld beeld, waarvan een gedeelte onder de vloer is gefundeerd, in alle rust op te bouwen. Op dit moment wordt nog druk gewerkt aan een ingewikkeld technisch plan, dat op meters hoogte een nabootsing van het getij moet laten werken. Op een andere plaats in de hal staan een paar grote tafels, waaraan Jan Vonk, onze vormgever, werkt aan de catalogus, die we min of meer in eigen beheer maken. Overal liggen foto's en dia's, die we zelf in de loop van een aantal weken in deze ruimte hebben gemaakt. Elk beeld werd apart in de hal geplaatst en uitgelicht, wat een titanenwerk was: Neerzetten, wegzetten, opbouwen en afbreken, om ieder beeld de ruimte te gunnen. Hele nachten door controleren we de drukproeven van de teksten, die vier schrijvers ons onlangs toestuurd, soms van achter naar voren en waarin toch steeds weer een fout gevonden wordt. Het hele proces lijkt zich in harmonie te voltrekken, totdat Rien een bezwaar uit over de volgorde, waarin we ons werk presenteren, die als een vanzelfsprekendheid is ontstaan. Hij ziet er een hiërarchie in, die mij en ook Gerhard volledig is ontgaan: Hijzelf is het voorgerecht, Gerhard het hoofdgerecht en ik ben het toetje. Het is natuurlijk een onoplosbaar dilemma, maar hij accepteert uiteindelijk met een zuur gezicht het vooruitzicht dat als Gerhard zijn voorbestemde beroemdheid heeft bereikt, wij de eer hebben met deze grootheid samen in één boek te staan, natuurlijk wel in een bijrol. De voortgang van het boek is gered, al is er een onzichtbare betekenis ingeslopen, verstopt achter de titel 'Tochtgenoten'.

Tochtgenoten 2

Etten-Leur, 29 mei 1999

Eindelijk kom ik er aan toe Rien te bezoeken. Het knaagt al een tijd aan me. Ik heb het druk en ben er niet aan gewend om me op verschillende dingen tegelijk te concentreren. Ik kom net terug van een week in Amsterdam om een dans te repeteren, waarmee ik een tentoonstelling ga openen. Bovendien schrijf ik dagelijks aan dit stuk en is er nog een hoop werk aan de zeefdruk, waarmee ik de laatste twee maanden worstel.

Toen Gerhard mij belde wat er aan de hand is, is die inhoud naadloos in dat werk overgegaan, waardoor ik mij dagelijks bezig hou met zijn situatie. Het werd voor mij dan ook logisch dat ik heb besloten de zeefdruk aan Rien op te dragen. De werktitel luidde 'verwondering'. In een natuurlijk proces heeft zich het woord 'verwonding' daarbij aangesloten. Tot nu toe heb ik hem alleen telefonisch gesproken. Gesprekken van ruim twee uur, die eigenlijk monologen waren. Een waterval van woorden, die angst, woede en verzet uitdrukten. Ik ben voorbereid door Gerhard, die hem veelvuldig opzoekt, op de verandering in zijn toestand, sinds hij weer thuis is gekomen. Als ik mijn bus bij het boerenhuisje parkeer en tussen de vele bijgebouwtjes, alle tot de nok volgepropt met opgeslagen werk, loop, dringt het besef van een confrontatie met het eind van een leven pas in volle hevigheid tot me door. "Hij wordt niet meer bestraald", vertelde Gerhard me door de telefoon, "Ik denk dat dat betekent dat de doktoren hem hebben opgegeven". Ik tref hem aan in bed, bijna onherkenbaar en met een uitdrukingsloos gezicht. Bij mijn binnenkomst verandert er een moment iets in zijn oogopslag en mompelt hij bijna onhoorbaar mijn naam. Er rest in het bezoek niets meer dan een aanwezigheid. Om de paar minuten zakt hij weg in een slaaptoestand. Met zijn vrouw en kinderen loop ik door zijn wirwar van werkruimten, op zoek naar twee beelden die ik binnenkort ga transporteren voor de komende tentoonstelling. Een verslagenheid overvalt me als ik in een ruimte kom waar een onaf beeld staat, in volle ontwikkeling, met gereedschap verspreid op en om het beeld.

Als ik terugrij doemt zijn vreemde wezenloze gezicht op en herinner ik me zijn hyperactieve gesprekken door de telefoon. Eén keer kwam tussen zijn monologen plotseling de vraag: "We blijven toch altijd tochtgenoten?".

Natuur

Noordkaap, augustus 1995

Als verdoofd word ik wakker uit een diepe slaap, een uit mijn hand gegleden boek naast me. Ik kijk de cabine van de bus rond waarin allerlei dingen door elkaar staan van een middag binnen bivakkeren. Een theepot, de onvermijdelijke rol koekjes, allerlei boeken, rondslingerende kleding. De ruiten, waartegen de regen striemt, zijn volledig beslagen. Gerhard is er niet. Ik laat me uit het bovenste bed glijden en kleed me dik aan voor een wandeling. Erg aantrekkelijk lijkt me dat niet, maar om in de kille auto te blijven hangen lijkt me ook niet goed. Deze ochtend hebben we nog aan de tekening gewerkt, maar het weer werd echt te bar en we besloten in het stadje boodschappen te doen - koekjes! - en een middag vrij te nemen. Ik veeg de beslagen ruit wat schoon en kijk naar het uitzicht waarop we al een paar dagen uitkijken. We wisten het direct toen we hier de eerste keer langskwamen. Dat moest het decor worden voor de ontmoeting van de twee dansers. Het indrukwekkende fjord steekt met een machtige vorm het landschap in, elk subtiel veranderingetje van lichtval vele malen vermenigvuldigend tot een haast teatraal effect.

Dit is het noordelijkste punt van onze reis en tevens van het vaste land, al ligt de Noordkaap op het eiland Magerøya, dat zijn naam eer aan doet. Vóór de oversteek naar dit eiland kwamen we nog hardnekkige pogingen van berken tegen, meer in een bonsai-maat, maar hier komen alleen gras en mossen voor, vergezeld van een enkele éénjarige bloeier: Schraaleiland.

De tocht hierheen leidde ons door het uitgestrekte kale gebied van Finnmarken, zo nu en dan onderbroken door een folkloristische uitdragerij van primitieve wigwam-achtige tenten, met allerlei lapse prullaria en vooral rendiergeweien. De uitbaters zelf wonen in bouwvallige hutjes en caravans, overdekt met lelijke flapperende stukken plastic, de nieuwe folklore vertegenwoordigend en hun tweederangs burgerdom schrijnend tentoonstellend. Na de vlakke reden we opnieuw het fjordenlandschap binnen, nu aan de noordkant van de eindeloze, overigens overall bewoonde kust. Langs een gelaagde, scherfachtige leistenen rotskust, door griezelige tunnels met één rijbaan, waarin om de 20 meter een inhammetje was, om een mogelijke tegenligger te laten passeren, die ons met zijn koplampen in het aardedonkere kletsnat glimmende interieur alleen maar verblindde, bereikten we uiteindelijk het veerpontje naar onze bestemming. Honningsvåg is het zoet genaamde plaatsje in de luwte van de zuidpunt van het eiland waar we aanmeerden.

Ik moet het portier goed vasthouden voor de harde wind als ik naar buiten glij en vlucht snel door de achterdeuren weer naar binnen om mijn regenpak en laarzen aan te trekken, nog nat van deze morgen. Eindelijk naar het fjord, neem ik mij voor en ga op weg, de langzaam aflopende helling volgend. Elk moment verwacht ik een figuurtje in een groen regenpak tegen te komen. Gerhard zal waarschijnlijk hetzelfde plan hebben opgevat en op de terugtocht zijn. Het fjord blijkt veel verder te zijn dan ik dacht. Elke keer als ik op een plateau kom, duikt het landschap eindeloos voor me de diepte in, zonder dat ik er dichterbij lijk te komen. Eerst passeer ik nog de drie meter hoge poten van het fotostatief, waarvoor de tekening is aangelegd en zich tien meter uitstrekt. Dan weer tot mijn enkels in de zompige massa zakkend, dan weer over plotseling opduikende sleuven springend, waardoor de onbegrijpelijke hoeveelheid water zich een weg naar beneden spoedt, loop ik inmiddels bijna een uur in een vrijwel rechte lijn naar beneden. Ik bedenk dat ik de iets voorovergebogen gestalte, bedachtzaam wandelend met zijn handen op de

rug, nooit ben tegengekomen. Het past bij de verraderlijke grilligheid van deze op het eerste gezicht glooiende helling.

Enkele meters voor ik het water bereik, word ik overvallen door een weldadige zachtheid. De wind is gaan liggen en de striemende regen is overgegaan in een vriendelijk motregentje. Ik bevind me op een grindstrandje, waardoor van alle kanten de beken zich een weg zoeken naar het donkere, doodstille water, waaruit de pikzwarte rotsen loodrecht oprijzen. Het fjord heeft iets dreigends over zich, maar oefent een onweerstaanbare aantrekkingskracht op me uit. Ik kleeed me uit en rol zorgvuldig mijn kleren in mijn regenpak zodat ze droog blijven en ga het steenkoude water in. Als ik aan de kou ben gewend en uit ervaring weet dat het een korte tijd een weldadig gevoel teweegbrengt, laat ik mij op mijn rug drijven om de intense stilte over me heen te laten komen, slechts verstoord door het levendige hoge gekabbel van de beekjes. Naast het gevoel van een gelukzalige eenheid blijft er een alertheid bij me bestaan: de aanwezigheid van gevaar, het besef van de aanwezigheid van een overweldigende kracht en de uiterste kwetsbaarheid van mezelf. Als de kou weer doorkomt droog ik me af met mijn ondergoed en kleeed me snel aan. Rozig begin ik aan de terugtocht, zo nu en dan omkijkend naar het steeds donkerder wordende water. Na enige tijd bevangt me een lichte ongerustheid als ik me omdraai. In de snel invallende schemer ontdek ik, dat ik door een plotseling opgekomen mist nog maar net de contouren van het fjord kan onderscheiden. Instinctief trek ik een lijn van het water naar de richting waar de bus zich moet bevinden, wetende dat ik weldra geen enkel visueel oriëntatiepunt meer zal hebben. Vijf minuten later zie ik geen hand voor ogen meer en loop blind de helling op, de denkbeeldige lijn volgend die mij thuis moet brengen. Een lichte paniek maakt zich van mij meester als ik geen tijdsbesef blijf te hebben en me af begin te vragen of ik al een uur heb gelopen. Het idee dat ik een helling oploop en die alleen maar hoeft te volgen, is verraderlijk. Soms heb ik het gevoel al geruime tijd niet meer te stijgen en ik stel me voor dat ik misschien een bocht heb gemaakt, waardoor ik parallel aan de weg loop waarop ik moet stuiten en die dus nooit zal bereiken. Stilletjes hoop ik het camerastatief te vinden en één keer dacht ik het te zien. Geruime tijd later ga ik op een steen zitten om mijn situatie te overdenken. Misschien zit Gerhard ongerust te wachten en heeft hij het eten al lang klaar. Hij, die een rotsvast vertrouwen heeft in mijn oriëntatiegevoel en zelfs op klaarlichte dag totaal niet weet welke kant hij op moet. Op dat moment raast er pal boven mijn hoofd een auto voorbij. Ik spring overeind: twee meter van mij vandaan ligt de vier meter hoge dijk, waarop de weg zich bevindt. In een uitzinnige uitbarsting van blijdschap ren ik omhoog. Boven sta ik opnieuw voor een keuze: Moet ik naar links of naar rechts om de bus te vinden. Ik kies voor links en begin opgelucht de weg te volgen, terwijl ik niets herken dat duidt op de juiste richting. Na twee kilometer besluit ik om te keren, omdat ik schat dat ik nooit zover afgedwaald kan zijn van mijn rechte lijn. Enkele tientallen meters van de plaats waar ik op de weg stuitte staat daar de vertrouwde bus, een flauw lichtschijnsel verspreidend door de beslagen ruiten. Als ik het portier open komen me de klanken van muziek en de warme dampen van het koken tegemoet. "Het eten is bijna klaar, ik verwachtte je al zo ongeveer. Ik ben al een tijdje terug, maar ben zo verdwaald op de terugtocht. Dat zal jou wel weer niet overkomen zijn!".

Vogelvlucht 4

Saint-Setiers, Haute-Corrèze, augustus 1997

In een hels lawaai en met onvoorstelbaar gebonk van de wielen op de betonnen baan zit ik ongemakkelijk opgepropt op de achterbank, ingesnoerd met de veiligheidsriem en omringd door talloze camera's. De overgang is ongelooflijk: de snelheid, het lawaai, het rammelen en schudden verdwijnt en alles lijkt gewichtloos te worden. We vliegen. Helemaal gerust was ik niet, toen ik met een oudere, wat gemoedelijk ogende man naar het onooglijke vliegtuigje liep.

Hoe dichterbij, des te kleiner het leek. De man voelde, met een hand in zijn zak, wat aan de propeller en zette, in één beweging door, het toestel in een iets andere positie. Speciaal voor het fotograferen is dit een vliegtuig met vleugels boven de raampjes. Bovendien kunnen ze open. De overeenkomst is compleet: Het zijn precies dezelfde klampaampjes als van een lelijk eendje. We zijn tenslotte in Frankrijk.

Het is deze ochtend helder; geen wolkje aan de lucht. De laatste dauw van de glasheldere nacht maakt de verte heilig. Onder ons ligt het glooiende landschap met bossen, landerijen en kleine dorpjes. Het zeer kronkelige spoorlijntje verraadt het werkelijke hoogteverschil op de grond. Het duurt ongeveer een kwartiertje voor we ons doel zullen bereiken en nerveus controleer ik mijn camera's voor de zoveelste keer. Het feit dat ik geen fouten mag maken maakt me onzeker. De vliegenier draait zich om en informeert voor alle zekerheid nog eens naar de exacte plaats waar we heen moeten, maar weldra hoor ik vanachter de stuurknuppel: "Oh, la la, incroyable, merveilleux. C'est là, la nageuse. Comment est-ce possible. Je suis dans les airs tous les jours et je ne l'ai jamais vue!" Met een steile draai brengt hij het toestel in een cirkel en gaat zo laag mogelijk vliegen. In een spierwit lijnenspel op een diepgroen veld ligt ze daar. Een mysterieus beeld. Langzaam draait ze met het landschap onder ons rond. Ergens in een hoek van het veld ontwaar ik een minuscuul stipje: Het is de schepper van dit werk. Gemaakt voor de vogels.

Gertjan Evenhuis

Vlissingen, juni 1999

Verwondering / Aantekeningen

Lapland, 23 juli - 6 oktober 1995

Cultuur

Winter

Nooit meer slapen

Voorstelling

Kip

Lucht

Lapswansen

Licht

Cultuur

De kilometerteller wordt nauwlettend in de gaten gehouden. Op de exact geprojecteerde cirkel over Lapland moeten we 21 projecten realiseren, die weer op gelijke afstand van elkaar liggen verdeeld. De op de kaart getekende kruisjes liggen weer in een kleine cirkel met een doorsnede van vijftien kilometer. Binnen deze cirkel moet een geschikte locatie worden gevonden waar we aan de slag gaan. Het oog van de regisseur is streng: Als de kilometerteller de norm overschrijdt, moeten we terug. Gerhard zit voorover gebogen op de stafkaart te turen als ik in de verte een zendmast zie en dat meld: "Staat niet op de kaart" zegt hij zonder op te kijken. "Dan bestaat hij niet", concludeer ik.

Winter

Als ik de bus nog één keer start, is de ijskoude accu plat. De enige manier om weg te komen is de gevlokte diesel op te warmen. Gerhard besluit vooruit te lopen en ik begin een vuurtje aan te leggen. We spreken af dat hij na een bepaalde tijd terug zal komen als ik nog niet langszij ben gekomen. Ik zoek een paar keien onder de dikke laag sneeuw om ons heen en leg ze op de vlammen, terwijl binnen alle gaspijpjes aan staan. Mezelf opwarmend aan het luid knetterende vuur kijk ik omhoog langs een steile paraboolvormige rotswand, die we gisteravond uitkozen als beschutting voor de nacht. Het is vrijwel windstil en ik meen de vorst te horen kraken. We zijn zo verstandig geweest eerst de pas te nemen en deze dag te beginnen met een terugkeer naar sneeuwvrije streken. De bus is niet uitgerust voor winterse toestanden en de pas is misschien vannacht weer vol gesneeuwd. Gisteren zijn we Jotunheimen ingetrokken met een voornemen een grote wandeling te gaan maken, maar toen we nietsvermoedend met kaart en proviand op onze laarzen de eerste helling opklommen, werd al snel duidelijk dat het niet zou gaan. Tot onze liezen zakten we weg in de sneeuw. Speurend van teken naar teken, meestal verstopt onder de sneeuw, bereikten we na ruim een uur de kam, nog steeds met uitzicht op de beneden geparkeerde bus. Van dit punt uit zou de wandeltocht pas echt beginnen en we keken uit over een oneindig spierwit landschap, een gierende ijskoude wind met zich mee voerend. In mijn laarzen zat inmiddels een paar liter water van de gesmolten sneeuw en ik zag me al met in ijs verpakte voeten door de sneeuw wroeten. Achter een steen verscholen aten we onze boterhammen op en begonnen de terugtocht. In een kwartier waren we beneden, grotendeels op ons achterwerk. Beneden in de luwte en de verwarmende zon deden we snel droge kleren aan en lieten ons uitgetrokken kletsnatte goed even buiten uitdruipen, terwijl we ons binnen tegoed deden aan een kop soep. Toen ik de kleren wilde opruimen lagen daar een stel keiharde, stijf bevroren pompeiaanse vormen. Ik was blij dat we terug waren.

Met de gloeiend hete stenen op het motorblok tegen het brandstoffilter aan druk ik een keer op de startknop en hoor tevreden het bevrijdende gestamp van de lopende motor.

Nooit meer slapen

Eindelijk fotografeer ik het takkewijf. Een knaloranje zonlicht komt onder het wolkendek tevoorschijn en overspoelt de kale heuveltop. Ik doe mijn gaashoedje af en sla tevergeefs naar de wolken muggen; ik voel al tientallen prikken in mijn nek.

Tijdens ons avondeten kijken we uit op de zonsondergang, die stil lijkt te staan en als we uiteindelijk in bed kruipen, sluiten we de gordijntjes om iets van een nacht te creëren. Om vier

uur 's nachts glijp ik naar buiten Als ik achter de bus sta te pissen, klinkt er een rustige telgang van hoeven vlak achter me. Op een halve meter afstand loopt een rendier voorbij zonder op of om te kijken. Ik kan niets beters verzinnen dan hem een goede morgen te wensen. Als ik weer naar binnen klim zie ik hetzelfde oranje licht, maar inmiddels naar het oosten gedraaid. Na een vergeefse ondergang begint de zon al weer licht te klimmen. De muggen zijn ook niet gaan slapen en hebben met volle teugen kunnen genieten van een geheel bloot mens.

Voorstelling

Alles is erop gericht, want we weten het nu precies. We vonden een weggetje, dat het meer inloopt - in de winter loopt zo'n weg door *over* het ijs - precies in de juiste richting. We houden de tijd in de gaten, we willen volop genieten van de voorstelling. Om half negen, al volledig donker, maar glashelder, zitten we dik in de kleren, met een deken over de benen geslagen, met ons dampende bordje eten op schoot achter de voorruit. De thermosfles piept van de hete koffie. We zijn er helemaal klaar voor en speuren de sterrenhemel af.

"Daar", zegt Gerhard, "het begint"! Er verschijnen licht bewegende vlekken in de lucht. Langzamerhand worden er meer registers opengetrokken en weldra weten we niet meer waar we moeten kijken. "Moet je daar kijken, en daar". Als twee kleine jongetjes bij een vuurwerk kijken we opgewonden naar de hevig tekeer gaande lucht. Echt mooi is het niet, het lijkt alsof er met enorme lakens wordt gewapperd, maar het is zo'n fascinerend verschijnsel. Precies een uur later is het voorbij, een enkele vlek doet nog een poging tot een beweging, maar spoedig is de sterrenhemel weer stil.

De eerste keer dat we ermee werden geconfronteerd was een aantal dagen terug. Gerhard kwam na het pissen binnen en zei dat er vreemde lichteffecten in de lucht waren. Toen ik later even buiten kwam, zag ik er ook iets van, maar besteedde er geen aandacht aan. We stonden tussen de bomen en het was vrieskoud. Binnen keken we elkaar ineens aan en Gerhard zei: "Het zou toch niet, nee, dat is alleen in de winter".

Even later zaten we met dikke jassen aan op onze kampeerstoeltjes op het dak van de bus met open mond naar het vreemde gewapper te staren. Het Noorderlicht.

Kip

Kortebroekenweer. Een verademing: zonder muggen, windstil en een voorspoedige tekening. Het is een lome herfstmiddag en Gerhard gaat - zonder korte broek - een fietstocht maken. Ik zet alvast de kip op een zacht pitje, met zorg gekruid, in tegenstelling tot de vaak wat snel in elkaar gedraaide maaltijden. Tussen de bomen door schittert het meer op enige afstand van de bus en ik besluit mijn dagelijkse gewichtstraining aan de oever te gaan doen. Ik sleep mijn bankje en halterschijven tussen de bomen door naar de waterkant, denkend aan de verscheidenheid van omgevingen waarin ik me aan deze eigenaardige gewoonte heb overgegeven. Na een uurtje, volledig in de stilte opgegaan, krijg ik plotseling het sterke gevoel bekeken te worden. Als ik me omdraai zit er een mannetje op de grond tegen een boom, met zijn korte beentjes recht vooruit gestoken en een enigszins verbaasde uitdrukking op zijn gezicht, naar me te staren. De zoals iedereen hier volledig in camouflagekleding gestoken man reageert nauwelijks als ik hem een beetje gegeneerd groet en blijft me als gehypnotiseerd aankijken. Enige tijd later kijk ik nog eens om en is hij even ongemerkt weer verdwenen als hij gekomen was. Slepnd met de spullen naar de bus, zie ik Gerhard in de verte aan komen fietsen: "Ik rook hem al op een kilometer afstand".

Lucht

Zeulend met een net gevulde jerrycan vol water loop ik dwars door de struiken terug naar de bus. Op het moment dat ik een pad oversteek, komt er in de vallende duisternis een fietser aan. Een lach klinkt op: "Na een fietstocht van twee uur dacht ik eindelijk iemand tegen te komen en dan ben *jij* het". We kijken naar de opkomende sterrenlucht. Op het moment dat de zon als een bleke bal aan de einder staat, staat precies aan de andere kant zijn spiegelbeeld: de maan.

Lapswansen

Herfst in Lapland: een onbegrijpelijke schoonheid. Soms, met helder zonlicht en blauwe lucht, is het bijna kitsch, maar de natuur is wat anders dan een kleurenfoto. We kijken onze ogen uit: Een bloedrode bodembedekking van bosbessenstruikjes, paarse en roze heide, de ijle, doorzichtig gele berken, cypresachtige dennebomen in een donkergroen en dieprode lijsterbessen, geven ons het idee dat we in een kasteeltuin rijden. Toen we langs een verweerd bordje: 'Moermansk 250 km' reden, voelden we ons in een verre, vreemde wereld.

In deze sfeer maakten we de heidevrouw aan de rand van een stille, spiegelgladde rivier. We besloten heel vroeg op te staan om het ijle ochtendlicht te gebruiken in de opname. Voor dag en dauw sta ik op het trapje en probeer mijn stijve vingers zo weinig mogelijk in contact te laten komen met het bevroren statief. Op het moment dat ik wil beginnen zegt Gerhard: "Stop, er komt iets aan", en in de verte komt een stipje ons beeld binnenglijden. Tergend langzaam komt het dichterbij en na enige tijd krijgen we het ongeruste vermoeden dat er een roeiboortje in een rechte lijn koers zet naar *ons*. En ja hoor, min of meer aan het hoofd van de tekening meren ze aan; twee in camouflagepak vermomde, luid pratende Finnen klauteren onvast aan wal en lopen dwars *over* de tekening ons enthousiast tegemoet, voorafgegaan door een ontstellende bierstank. Er volgt een volstrekt babylonisch onderhoud tussen ons, wat de beide heren volkomen lijkt te ontgaan en ongerust kijk ik over mijn schouder naar de dreiging van de opkomende zon. Ik probeer op de camera te wijzen en maak een wegvegende beweging naar hun bootje en na vele wanhopig verwoede pogingen krijgt een van hen het in de gaten en duwt uiteindelijk de ander, weer half over de tekening wankelend, de boot in. Als eindelijk het water de laatste rimpels heeft gladgestreken, maak ik opgelucht de foto's. Bij het opruimen van de camera's steekt een lichte bries op en vangt de overkant de eerste zonnestralen op. Bijna een hele dag verloren.

Licht

De loodgrijze lucht weerspiegelt in het meer, waarin ik de laatste zeepresten afspoel als dagelijks ritueel om de dag te beginnen. Als ik naar de oever waad, komt Gerhard naar buiten om me af te lossen. Hij legt zijn handdoek aan de kant en loopt met hoog opgetrokken schouders het onaantrekkelijk koude water in. Ik begin net aan de bereiding van het ontbijt als het meer en de rotsen aan de overkant in vuur en vlam worden gezet in een theaterlicht van het zuiverste goud. "Hartelijk gefeliciteerd", roep ik hem toe, versterkt door de echo's over het water. Op dat moment zet God de switch weer om. Het is die dag verder loodgrijs gebleven.

Gertjan Evenhuis

Vlissingen, juni 1999

Deze teksten zijn geschreven voor een catalogus van mijn collega-beeldhouwer Gerhard Lentink, die werd uitgegeven door Museum Beelden aan Zee, Scheveningen, september 1999.

ISBN 90-76028-03-6